

ПРОБЛЕМА ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ

У статті визначається необхідність введення дисципліни "Протидія торгівлі людьми" на всіх спеціальностях у вищих педагогічних навчальних закладах. Зазначено, що торгівля людьми є одним із найсерйозніших злочинів проти людини, який має як економічні, так і соціальні, педагогічні, психологічні причини. Розкрито, що на сьогодні відсутня чітка концепція соціальної профілактики торгівлі людьми, несистематичною є соціальна робота в цьому напрямі. Введення дисципліни "Протидія торгівлі людьми" необхідно для підвищення кваліфікації майбутніх соціальних педагогів, педагогів, психологів.

Ключові слова: торгівля людьми, протидія торгівлі людьми, експлуатація, злочин, профілактика торгівлі людьми.

Постановка проблеми. За даними експертів Організації Об'єднаних Націй (ООН) торгівля людьми за рівнем прибутковості займає третє місце у світі після торгівлі наркотиками і зброєю, але зі значно меншим ризиком для торгівців. Як правило, особи, які потрапляють у таку ситуацію, не завжди усвідомлюють, що стали предметом продажі, тобто опинилися у якості "живого товару". З досвіду діяльності правозахисних організацій, що працюють у сфері протидії торгівлі людьми, є кілька найбільш поширених різновидів цієї торгівлі: з метою сексуальної експлуатації людини; з метою трудової експлуатації; для використання у жебрацтві; для роботи в порноіндустрії; з метою вилучення органів у якості донора. Боротьба з цим злочином вимагає об'єднання зусиль міжнародного співтовариства і громадськості кожної країни.

Торгівля людьми є одним із найсерйозніших злочинів проти людини, який має як економічні, так і соціальні, педагогічні, психологічні причини. Враховуючи те, що на сьогодні відсутня чітка концепція соціальної профілактики торгівлі людьми, несистематичною є соціальна робота в цьому напрямі, не є чітко визначеними суб'єкти, об'єкти, зміст такої роботи, її методи та форми, які б враховували вікові, статеві, соціальні та інші особливості дітей, молоді, членів їх сімей, виникла ідея про необхідність введення дисципліни "Протидія торгівлі людьми" для підвищення кваліфікації соціальних працівників, соціальних педагогів, педагогів, психологів, яка б розв'язувала проблему протидії торгівлі людьми як на теоретичному, так і на методичному рівні.

Мета статті. Проаналізувати проблему протидії торгівлі людьми в професійній підготовці майбутнього вчителя сучасної української школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Феномен торгівлі людьми в сучасному українському суспільстві активно вивчається з 2001 року. Цьому явищу присвячені роботи вітчизняних й зарубіжних науковців, правозахисників, соціальних педагогів, психологів. Для нашої статті важливі дослідження вітчизняних науковців: К.Б. Левченко, Л.Г. Ковальчук, О.А. Удалової – щодо соціально-педагогічних основ протидії торгівлі людьми та експлуатації дітей; І.М. Трубавіної – щодо соціальної профілактики торгівлі людьми; Лизогуб Я.Г. – щодо аналізу вітчизняного та зарубіжного законодавства з протидії торгівлі людьми; М.Ф. Костючек – щодо торгівлі дітьми; І.Д. Звереві, Р.М. Зеленського, Н.С. Калашника – щодо запобігання торгівлі людьми в системі професійно-технічної освіти.

Виклад основного матеріалу. Залучення до експлуатації багатьох людей дуже часто відбувається через низький рівень поінформованості щодо можливих ризиків та призводить до того, що вони досить легко стають жертвами торгівлі з тяжкими наслідками для власного здоров'я або навіть життя. Тому одним із важливих завдань у сфері протидії торгівлі людьми є інформаційно-просвітницька робота для різних вразливих категорій населення. Досвід роботи державних та громадських організацій показує, що в Україні вже напрацьовані необхідні практики інформаційно-просвітницької роботи з цільовими групами (фахівців, представників груп ризику, населення). Для нашої статті важливо констатувати, що обізнаність вчителів загальноосвітніх навчальних закладів щодо протидії торгівлі людьми й профілактики цього явища на низькому рівні. В Україні відсутня єдина статистика щодо кількості та категорій осіб, які постраждали від торгівлі людьми. Торгівля людьми у сучасному світі є одним із найбрутальніших масових порушень прав і свобод людини. Суспільна загроза торгівлі людьми, як надзвичайно небезпечного злочину, полягає в посяганні на невід'ємні права людини – право на повагу, на свободу та особисту недоторканність, свободу пересування і вільний вибір місця проживання, а інколи і право на життя. Торгівля людьми становить значну суспільну небезпеку для жінок, чоловіків і дітей, яких продають з метою жебракування, сексуальної експлуатації, використання у порнобізнесі та інших незаконних видах діяльності, які принижують честь та гідність людини.

Неефективність політичних та економічних перетворень у державі, корумпованість чиновників, декларативність соціальної політики, зростання прірви між верхами та абсолютною більшістю населення, нездійсненність романтичних мрій перших років незалежності призвели до виявлення ще одного фактора – невіри в позитивні зміни в країні. Критичність ситуації в тому, що молоді люди не бачать перспектив для життя та самореалізації в українському суспільстві. Батьки не бачать перспектив для своїх дітей. Вища освіта не стає запорукою нормального забезпеченого життя. Виїзд за кордон

розглядається як умова не тільки вирішення тимчасових фінансових проблем родини, але і як стратегія життєвого шляху для молодого покоління.

Нині в поняття торгівлі людьми у світовому масштабі вкладають певною мірою різні явища, які мають спільні ознаки, головна серед яких – продаж (інша платна передача) людини. Торгівлю людьми тлумачать як: такий продаж людини, коли її покупець отримує над нею всі або майже всі атрибути права власності (работоргівлю); продаж, що призводить до вчинення щодо людини інститутів та звичаїв, тотожних з рабством, таких, як боргова кабала, сімейне рабство; вивезення для продажу або продаж людини за кордоном чи у своїй країні для використання у проституції або порнобізнесі; продаж дитини для незаконного усиновлення; використання ембріона чи плода людини з корисливою метою (фактично продаж ембріона чи плода); продаж людини з метою незаконного вилучення її органів [7].

Охарактеризуємо людей груп ризику, які потрапляють до тенет торговців "живим товаром". Останні дослідження, що проводилися в Україні, показали, що найчастіше це – молоді жінки 18-26-річного віку, переважно неодружені, з базовою загальною середньою або середньою професійною освітою, здебільшого з невеликих міст України. Рівень матеріального добробуту можна оцінити як низький і дуже низький, грошей не вистає навіть на необхідні речі та продукти. Що стосується чоловіків, то більшість становлять одружені, віком 31-60 років, що виїжджають з метою заробити грошей за короткий строк для забезпечення належного рівня життя своєї сім'ї. Рівень освіти більшості такий самий, як і в жінок. Діти, що потерпіли від торгівлі людьми, це здебільшого особи віком від 13 до 18 років, переважну більшість становлять дівчата. Вони найчастіше походять з неповних та реструктурованих сімей, при цьому скаржаться на насилля, що вчиняється по відношенню до них з боку нерідного батька. Але такий загальний опис осіб, які належать до реальної групи ризику, не виключає представників інших демографічних груп [10, с. 24].

У статті 149 Кримінального кодексу України від 05.04.2001 року законодавець виділяє наступні кваліфікаційні ознаки злочину "торгівля людьми": продаж людини, інша оплатна передача, інші незаконні дії, вчинені щодо особи, передача іншій особі, сексуальна експлуатація, використання в порнобізнесі, втягнення у злочинну діяльність, залучення в боргову кабалу, усиновлення (удочеріння) з комерційною метою, використання в збройних конфліктах, експлуатація праці, трансплантація органів. Додатковими кваліфікуючими ознаками злочину "торгівля дітьми" законодавець виділяє: примушення до жебрацтва, використання для виробництва та розповсюдження наркотичних речовин, використання для залучення інших дітей у злочинну діяльність, примушування та насильство [7].

За даними досліджень Державного інституту проблем сім'ї та молоді, неурядових організацій, найбільша кількість громадян виїздить з райцентрів, малих міст та сіл. Вікова категорія осіб, які виїжджають за кордон, – це випускники середніх навчальних закладів, а також особи віком 25-27 років, більшість з яких уже мають сім'ї (50-60 % – мають дітей) [10, с. 33].

Зростає кількість сімей, де жінки є головними годувальницями сім'ї. Вони несуть відповідальність за родину та дітей. Але якщо 5-8 років тому головним чинником цього явища було безробіття, сьогодні акцент робиться не стільки на безробітті як причині бідності, скільки на дуже низьких заробітках, які не дотягують до межі бідності навіть за висококваліфіковану працю (лікарі, медичні працівники, вчителі, серед яких абсолютна більшість – жінки), що тягне за собою бідність і безвихідь. Спостерігається унікальне явище обвального зниження рівня життя тієї частини населення, що за світовими стандартами має належати до "середнього класу". Усе це штовхає громадян на пошук роботи за межами України.

Отже, ситуація ускладнюється не тільки кризовим станом української економіки, але й тим, що процес міграції криміналізується, оскільки дешева робоча сила українських громадян становить основу надприбутків посередників як в Україні, так і за її межами. До того ж легальних можливостей виїхати працювати за кордон замало для всіх бажаючих. Серед факторів, що негативно впливають на поширення торгівлі людьми, фахівці все частіше відмічають посилення загальної криміналізації суспільства. Бідність, неможливість працевлаштування й освіти через корумпованість майже всіх сфер життєдіяльності є одним з головних чинників залучення до кримінального бізнесу великої кількості людей. І насамперед це стосується підліткової частини населення України, яка, розуміючи батьківську неспроможність забезпечувати родину належним чином, у багатьох випадках стає на шлях учинення злочинів. Низький рівень життя та високий рівень безробіття серед жінок штовхає їх на пошук роботи за межами держави.

Зазначимо, що вчителі загальноосвітніх навчальних закладів можуть здійснювати профілактичну роботу з протидії торгівлі людьми, що передбачає реалізацію наступних завдань: забезпечити інформування учнів щодо торгівлі людьми; про шляхи запобігання попаданню в ситуацію торгівлі людьми; формувати небайдуже ставлення до проблеми торгівлі людьми; формувати навички запобігання ризику та конструктивної поведінки в ситуації ризику. Реалізація цих завдань має спиратися на достовірну інформацію [2, с. 189].

Торгівля людьми є достатньо поширеним в Україні й у світі видом насильства над жінками. Цей злочин має свої історичні корені, але сьогодні це набуло форми сучасного рабства. Використовуючи сформовану в багатьох країнах нестабільну економічну ситуацію, ріст безробіття, злочинні елементи збільшують масштаби продажу жінок у рабство за кордон. Саме тому, сьогодні як ніколи гостро постає проблема вивчення феномена торгівлі жінками, його механізму, створення нових, науково обгрунтованих заходів для боротьби з цим ганебним явищем.

Визначимо, яка форма вербування жертв трафікінга найбільш поширена. Експерти дали дуже різноманітну інформацію. Майже усі з запропонованих нами для оцінки форм вербування жертв мають велику поширеність (шлюбні агентства, агентства по працевлаштуванню, конкурси краси, модельні агентства, туристичні бюро, індивідуальне вербування). Зазначимо, що в закладах вищої педагогічної освіти мають бути поширені масові форми роботи з попередження торгівлі людьми (цільові семінари,

практикуми, педагогічні читання, науково-практичні конференції) [11, с. 194]. Проте найбільш поширений засіб індивідуального вербування, коли трафікер пропонує "роботу за кордоном" через знайомих або при особистій зустрічі, при нагоді – на це вказує більшість експертів усіх груп. У той же час жертв часто вербують через бюро по працевлаштуванню, шлюбні агентства, модельний бізнес і конкурси краси. Достатнє поширення одержало також вербування через туристичні агентства. Очевидно, що сьогодні трафікери використовують для вивозу всі можливі канали, засновані на легальному прикритті їхньої діяльності. Експерти відзначають, що в багатьох випадках жертви самі займаються оформленням закордонного паспорта, або він у них уже є до моменту залучення. Проте частіше оформленням документів займається сам трафікер, чим більше утягує потенційну жертву в процес трафікінга, що зобов'язує її відпрацювати "витрати на оформлення", які, як правило, у декілька разів завищені. Зазначимо, що провідними формами профілактичної роботи з протидії торгівлі людьми є культурно-масові заходи та тренінгово-лекційні заняття [10, с. 56]. Для професійної підготовки майбутніх вчителів важливою умовою має стати підготовленість саме тренінгово-лекційних занять.

Як показує статистика, люди, що доставляють жертв до місця призначення, досить часто знають, що жінки будуть надалі продані і за них будуть отримані гроші. Проведене нами вивчення механізмів торгівлі жінками дозволяє зробити такі висновки – процесі трафікінгу жінок з України практично завжди у тій або іншій мірі має місце організована злочинність. Саме це забезпечує безперерйне здійснення злочинних дій протягом усього маршруту проходження жінок (іноді це 2-3 країни), підтримку документами і розв'язання усіх виникаючих на шляху до місця призначення проблем.

Усе більше дітей по всьому світу вивозять в інші країни або регіони з метою використання у важкій нелегальній праці, для роботи у сфері секс-послуг, створення дитячої порнографії або з метою всиновлення та випрошування милостині. Щороку 1,2 млн. дітей потерпають від торгівлі людьми, що прирівнюється до кількості дітей до 5 років в Австралії. 2 млн. дітей щорічно потерпають від комерційної сексуальної експлуатації, тобто стільки, скільки живе в Бельгії. Ця практика, подібна до рабства, все ще має місце на всіх континентах. Права дітей порушуються, діти перетворюються у товар, який можна продати, купити, перемістити і перепродати [4, с. 93]. Дітей змушують жебракувати, їх використовують для роботи у домашньому господарстві, на плантаціях, будівельних майданчиках, шахтах, на виробництві або у сфері розваг. У деяких регіонах світу дітей продають для участі у військових конфліктах.

Збільшення числа проданих дітей, як правило, пов'язане з бідністю, епідемією СНІДу, економічними кризами, політичними репресіями та всезростаючим попитом з боку насильників над дітьми. Корупція та відсутність або невідповідність законів, недотримання існуючих законів – усе це є також факторами, які прямо чи опосередковано призводять до експлуатації дітей. Діти з України знайдені в Угорщині, Польщі, балтійських країнах та великих містах Західної Європи. Продаж за кордон може втягувати три типи країн: країну постачальника (звідки походить потерпілий чи потерпіла від торгівлі), країну призначення (там, де отримують продану дитину) та транзитні країни (через які слідує дитина). Деякі країни підпадають під усі три категорії. Діти можуть продаватися за межі країни, а можуть переміщуватися у її межах. Багато дітей, які потерпіли від зовнішньої торгівлі, одночасно потерпіли і від внутрішньої. В Україні найчастіше діти потерпають від внутрішньої торгівлі людьми [5, с. 124].

Половина дітей, потерпілих від зовнішньої торгівлі людьми, найчастіше виїжджали до сусідніх країн (Росія, Молдова). Країни, куди пропонували виїжджати дітям, й ті країни, в яких вони невдовзі опинилися, часто виявлялися зовсім іншими. Після прибуття дітям повідомляли, що вони мають відшкодувати та відпрацювати вартість проїзду, харчування, одягу та житла, таким чином втягуючи їх у боргову кабалу. Коли діти опираються, їх закривають у квартирах, примушують побиттями, голодом і наркотиками до роботи, надання сексуальних послуг, жебракування. Спроби втечі закінчуються побиттями, травмами і навіть смертю; були випадки, коли, не витримуючи знущань, діти намагалися покінчити життя самогубством. Основні способи втягнення дітей в торгівлю людьми: пропонування привабливих умов; використання примусу чи погроз; доведення до несвідомого стану в результаті вживання спиртних напоїв, наркотиків, токсинів. Саме тому підготовка педагогічних працівників до роботи з протидії торгівлі людьми є важливою умовою соціально-педагогічної роботи з протидії торгівлі людьми [11, с. 191].

Згідно з результатами опитування, що проводилося в рамках дослідження Міжнародної організації праці, перший контакт з вербувальником в ситуації зовнішньої торгівлі дітьми відбувається за місцем проживання дитини приблизно за чотири місяці до відправлення. Діти вирішують відправитися за кордон з метою покращити своє матеріальне становище та становище своїх батьків. Купівля-продаж дітей здійснюється для усиновлення (удочеріння) в комерційних цілях (оформлене відповідним юридичним актом входження неповнолітньої особи до сім'ї на формальних правах сина (дочки) без наміру реального встановлення сімейних відносин виключно для подальшого використання потерпілої особи з будь-якою корисливою метою). Протягом останніх 6 років в Україні через державний Центр усиновлення іноземці усиновили (удочерили) більше 8,4 тисяч дітей [5, с. 123]. Як з'ясувалося потім, про більш ніж 4 тисяч з них нічого невідомо. Торгівля дітьми здійснюється також і для трансплантації органів, використання для жебрацтва або примус до жебрацтва. Майже кожна дитина-жебрак, котру ми можемо бачити у транспорті, в пішохідних переходах, біля станцій метро, має свого "хазяїна", котрому вона має принести певну суму грошей за день. Ті копійки, які ми даємо жебракам, утримують їх і надалі на вулиці. Торгівля дітьми карається позбавленням волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років (ст. 149 Кримінального кодексу України) [8].

Свобода та особиста недоторканність, як фундаментальні соціальні блага людини, являються основними об'єктами злочинних посягань. Свобода людини є однією з надважливих цінностей сучасного цивілізованого суспільства, а забезпечення недоторканності свободи особи – однією з головних функцій держави.

Висновки. Підсумовуючи, маємо констатувати, що існує необхідність розробки дієвої методики та пошуку альтернативних форм та методів запобігання торгівлі людьми. Не зважаючи на те, що державою використовуються певні методи та заходи з метою попередження вчинення торгівлі людьми, це явище продовжує катастрофічно поширюватися в нашому суспільстві. Особливо загрозливою стає ситуація в світі торгівлі дітьми та жінками, тому світова спільнота повинна впроваджувати в життя справді дієві механізми. Щодо України, то необхідно продовжувати проводити інформування населення, особливо студентів вищих педагогічних закладів освіти з метою вдосконалення обізнаності щодо протидії торгівлі людьми. З цією метою пропонуємо введення дисципліни "Протидія торгівлі людьми" у вищих педагогічних навчальних закладах України для студентів всіх спеціальностей.

Перспективами подальших наукових розвідок вважаємо вивчення методів запобігання торгівлі людьми на рівні загальноосвітніх навчальних закладів.

Використані джерела

1. Вікіпедія. Вільна енциклопедія [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Торгівля_дітьми.
2. Грищенко С. В. Протидія торгівлі людьми : [навчальний посібник] / С. В. Грищенко. – Чернігів : Видавець Лозовий В.М., 2015. – 224 с.
3. Запобігання торгівлі людьми в системі професійно-технічної освіти : [навч.-метод. посіб.] / І. Д. Зверева, Р. М. Зеленський, Н. С. Калашник та ін. – К. : Україна, 2008. – 284 с.
4. Ключко А. М. Торговля дітьми як соціальна проблема в Україні / А. М. Ключко, М. І. Бардакова // Сутність та значення впливу законодавства на розвиток суспільних відносин : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 18-19 травня 2012 р.). – Одеса : у 2-х частинах. – Одеса : ГО "Причорноморська фундація права", 2012. – Ч. 2. – С. 91-94.
5. Костючек М. Ф. Торговля дітьми, як соціально-педагогічна проблема / М. Ф. Костючек // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – Вип. 114. – С. 122-124. (Серія: Педагогічні науки).
6. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.
7. Кримінальний кодекс України : Закон України від 01.09.2001 р. № 2341-III // ВВР України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 149.
8. Кримінальний кодекс України № 2341-III від 05.04.2001 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/control/>.
9. Лизогуб Я. Г. Протидія торгівлі людьми: аналіз вітчизняного та зарубіжного законодавства : [навч. посібник] / Я. Г. Лизогуб, С. С. Яценко ; наук. ред. д-р юрид. наук, проф. С. С. Яценко. – К. : Атіка, 2005. – 240 с.
10. Соціальна профілактика торгівлі людьми : [навч.-метод. посіб.] / за ред. К. Б. Левченко, І. М. Трубавіної. – К. : ТОВ "Агентство "Україна", 2007. – 352 с.
11. Соціально-педагогічні основи протидії торгівлі людьми та експлуатації дітей : [навч.-метод. посіб.] / К. Б. Левченко, Л. Г. Ковальчук, О. А. Удалова та ін. – К. : Агентство Україна, 2011. – 292 с.

Gryshchenko S.

THE PROBLEM OF COMBATING HUMAN TRAFFICKING IN THE PREPARATION OF FUTURE TEACHERS

In the article the need for discipline "Combating human trafficking" in all specialties in higher educational institutions. Indicated that human trafficking is one of the most serious crimes against the person who has both economic and social, educational, psychological reasons. Reveals that today there is no clear concept of social prevention of trafficking are systematically social work in this direction. The introduction of the subject "Combating human trafficking" need for training of future social workers, teachers, psychologists.

Experience state and public organizations shows that Ukraine already tried and tested practices necessary information and education of target groups (professionals, risk groups, population). For this article it is important to state that the awareness of teachers of secondary schools on combating human trafficking and prevention of this phenomenon is low. In Ukraine there is no uniform statistics on the numbers and victims of trafficking.

Human trafficking is one of the most serious crimes against the person who has both economic and social, educational, psychological reasons. At present there is no clear concept of social prevention of trafficking are systematically Social Work in this area is not clearly defined subjects, objects, content such work, its methods and forms that would take into account age, sex, social and other features children, youth and their families. You must continue to inform the public, especially students of higher educational institutions of education to improve awareness about combating human trafficking. To this end, we offer the introduction of the subject "Combating human trafficking" in higher educational institutions of Ukraine for students of all specialties. Prospects for further scientific studies consider studying methods of preventing human trafficking at secondary schools.

Key words: human trafficking, combating human trafficking, exploitation, crime, prevention of human trafficking.

Стаття надійшла до редакції 29.09.2015